

de la xulla evidentment és carn greixosa», «la xulla té molt de greix, és una carn greixosa especial, distinta del magre».

Jo veig que també es diu per a un tros de carn tallada en forma plana: «a mi pose'm una xulla amb creïlles fregides», «s'ha menjat una xulla de ternera d'un pam de gran». Però en la carta de 1958 reconeix que això és per influència del «cast. *chuleta* (una *chuleta de ternera*) però són molts els qui m'han dit que tals accs. no són correctes, que això ja no són *xulles*». Doncs jo em permeto demanar als valencians: repareu que això és una conseqüència castellana, de la magror de les terres de la Manxa i Cast. la Nueva, la pobresa (alíes «sobriedad») d'aquelles terres, això és el que ha introduït la «ternera» i el bistec primet amb patates: els pobles de la nostra llengua volen i exigeixen carn substanciosa, per tant amb el seu mínim de greix.

L'aspecte castellà no interessa per a l'etimologia, puix que està comprovat que el cast. *chuleta* és un manlleu del cat. de València (d'aquí també generalització del diminutiu, en castellà); en castellà (on no hi ha cap notícia del mot fins a princ. del S. XVII, Montañó, ed. de 1617), i on és Covarrubias qui en parla primer, però declarant sense embuts que no és paraula castellana: «es vocablo valenciano». Una altra conseqüència de l'expatriació, i manca d'arrels, en castellà és que allà ha sofert encara l'altra dissim. *chulleta* > *chuleta*, eliminant la palatalització de la *ll* a causa de la *ç*.³ És, doncs, un mot on es van repetint les dissimilacions. Veg., doncs, detalls a l'article CHULETA del DCEC/DECH, i deixem ja el castellà (que com a secundari i recent en aquest mot, no té interès per a la seva història i etimologia), i tornem al català.

A les altres terres cat., modernament, el mot ha sofert també, com en el P. Val., la dissimilació de *n-ŋ* en *n-ç* i ulteriorment l'eliminació de la *en*-. Aquesta eliminació es comprèn molt bé: *menjar enxulla* s'entenia com una construcció il·lògica *menjar en xulla*: aquest en feia nosa (no es pot dir *menjar en carn* sinó *menjar carn*), i encara pitjor si, fonent *menjo 'nxulla*, s'entenia *menjo un xulla* (cal un article femení, es devia pensar, i no pas *un*), d'on *menjo una xulla*. El pas de *en-xunya* a *xulla* ha estat, doncs, general a tot el domini de la llengua (amb les petites excepcions extremes d'Eiv., Men. i Aran).

Però, a diferència del val., s'ha mantingut pertot el sentit originari de 'greix', sense la desviació valenciana cap a 'costella'; o bé fins a 'cansalada' o 'boç' de cansalada. Això últim sobretot a Mallorca. Allí ja ho puc documentar, en el S. XVIII, en el bon humorista G. Roca i Seguí (1742-1813): «Obriu-vos, duas parets!, / y feis a mon cor axamplas, / qu'està estret com una cingla / y ben cinglat com un ase; // que jo, quant l'haureu mester, / vos daré una abeurada... / no de guix!, sinó de *chuya*, / que més revé y aguanta» (Piramo y Tisbe, en JMBover, *BiEscrBal.* II, 276.17.3). «*Xuya*, cosa coneguda: *lardo*», *DFgra.* (p. 597); «*xuya*: lo gordo del tocino», *Damen.*; i el *DFgra.* en dóna la més segura confirmació amb una dita prover-

bial: «aleluya, aleluya, / qui no mata porc, no menja *xuya*» (p. 599b).

Ja sovint en la més antiga i autèntica de les històries d'AMAlcover, les *Contarelles*: «*Ses Matances*: Ses cases de Son Rabassa no sé què parexen. Hi entràsseu y veurfeu tres po(s)ts de quatre pams de taula, y d'una quinzena de llargària, totes plenes de trossos de porcastell y sa porcasta, y enrevoltades de atletes que fan tayades a té-qui-té, mentres l'Amo y ets homos salen corters de *xuya*, y los s'en duen dalt es sòtil», *Contar.*, p. 16; «posen --- cinc o sis tayadons de *xuya* ---», *Contar.*, 221. En fi, recordem que d'aquí ve *xu(i)eta* com a malnom dels jueus mallorquins conversos (veg. *XUETA*).

Sentim això pertot arreu de Mall., i fins petrificat (p. ex. a Valldemossa, 1964) com a NL (cf. infra). I encara que a les altres dues illes queden restes, com hem vist, de l'etimològic *ensunya/sunya*, també s'hi troba la forma reduïda mallorquina: «Es dia que maten porc, / mentr'hi ha llom, / no menjeu *xua*», Camps Merc. (*Folk. Men.* I, 170); l'Arx. Ll. Salvador dóna com un plat típic de cuina menorquina 'col, cigrons i patates, cuïts amb un boç de *xúa* = greix de porc' («Kohl, Kichererbsen u. Kartoffeln mit einem Stück Schweinefett gekocht», *Die Balearen* II, 320). I a Eiv.: «*chuya*: tocino» (PzCabr.), car a mi mateix, a St. Vicent de Sa Cala, em preguntaven què volia endurme'n: «què voleu: *butifarra* o *šúa*? —? —Sí: *šújo*» (1963).

En el Princ. el mot és mort en el centre, però segueix viu a moltes comarques, en arc de cercle, des del Cap de Creus a les Maleïdes i el Baix Ebre; també, però, internant-se cap al cor del Princ. Ja el *DAG.* registrava *xuya* 'cansalada', com a propi tant de Figueres com de Mallorca. I en efecte ho tenim ben confirmat de l'Emp. Baix i Alt, i de la Garrotxa: «De truites am *xuies*, de costelles am samfaina, de bacallà vestit am casaca d'ou, i sense garniments de cap mena, de butifarres de tots estils i condicions, si 'n varen llaminejar entre mare i filla!», Pous i Pagès, *Quan se fa nosa* II, 141; Pous era d'Avinyonet d'Emp., i allí em confirmaren que hi és ben usual.⁴

«El Ros s'arrimà al taulell. —Que no-m donaries alguna cosa per matar el cuc --- Tinc l'animeta al capdaval dels talons. —Prou, home --- diga'm què't vindrà més de gust: una truita d'ous amb *xuies* o un plat de carn amb arros? Desseguida t'ho tindré fet», *VCatalà* (*Ombrivoles.*, 67). I figuradament: «Lo que ens manca és --- un home de pit i empenta, capaç de posar els peus a rotllo a qui convingui --- Un home com l'Espinàs gran, voldria jo: Allò sí que era un home! Allí sí que hi havia pit i brasó i *xuia* i verba, i tot lo mester», *MnVayreda* (*Puny.*, I, VI, 118 (96)).

A l'extrem NO. el mot també hi és, però la cosa s'hi ha tornat més magra; i allí també és *xulla*, i això que en aquell lloc forma la continuació ininterrompuda de l'*ansüya* de porc de la Vall d'Aran. Allí el mot s'està tornant vell, però encara el recordaven bé a Esterri de Cardós, el 1934: «ara diem una *ròsta*, una llesca de carn magra de porc, però els vells deien *šúla*»; i a Estaon, la part més resclosa dins la gran vall